

KONYA GEVALE KALESİ
2016 YILI KAZISINDA BULUNAN OK UÇLARI
ARROWHEADS UNEARTHED DURING EXCAVATIONS OF
KONYA'S CASTLE OF GEVALE IN 2016

ERKAN AYGÖR

Öz

Bu makalede, Prof. Dr. Ahmet Çaycı başkanlığında gerçekleştirilen Konya Gevale Kalesi Kazısı 2016 yılı ok ucu buluntuları ele alınmıştır. Ok uçları fotoğraf, çizim ve ölçüleri ile belgelenecek değerlendirilmiştir. Kazı alanında dağınık olarak bulunan ok uçları formlarına göre örneklendirilmiştir.

Makalede kalenin Orta Çağ boyunca buluntu veren ok uçlarının çeşitlerinin, tiplerinin ortaya çıkarılması ve Orta Çağ ok uçları üzerinde çalışan araştırmacıların kullanabileceği örneklerle katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Gevela Kalesi, Ok Ucu Tipolojisi

Abstract

In this study, arrowheads which were unearthed in the Castle of Gevale excavations directed by Dr. Ahmet Çaycı in 2016 are presented by cataloguing. Arrowheads have been documented through photographs, drawings and by size. All of the arrowheads over the excavation area have been classified according to their forms.

The aim of the study is to contribute to the patterns of the arrowheads that reveal the diversities throughout the Medieval Ages, to reveal their types, and to the prevailing instances that can be used by researchers working on the medieval arrowheads.

Key Words: Konya, Castle of Gevale, Typology of Arrowhead

1.Giriş

Gevale Kalesi, Konya İli, Selçuklu İlçesi, Saray Mahallesi sınırları dâhilinde bulunmaktadır. Konya şehir merkezinin 10 km. batısında, 1675 m. rakımlı dağın zirvesinde yer almaktadır. (Şekil:1) Gevele Kalesi'ne burçları uzaktan takke gibi görüldüğü için halk tarafından "Takkeli Dağ" 'da denilmektedir. Konya Ovasına hâkim bir noktada, oldukça stratejik bir konumdadır. (Fotoğraf: 1) İlk çağlardan itibaren yerleşim gören merkez, Roma, Bizans, Selçuklu ve Karamanoğulları döneminde kale olarak kullanılmıştır. (Önder, 1971: 84). Karamanoğlu Mehmet Bey H.729 M. 1328-1329 yıllarında kaleyi ele geçirmiş ve yaklaşık 150 yıl Karamanoğlu hâkimiyetinde kalmıştır.(Turan, 1998: 606) Fatih Sultan Mehmet 1466-1467 yılında Karaman Seferi sırasında Gevela Kalesi'ni Osmanlı sınırlarına katmıştır (Konyalı, 1975: 170, ;Uzunçarşılı, 1998: 88-89, ;Oral, 1958: 82).

Ok ucu, risalelerde ve Türk Tarihi'nde genelde "temren" terimi ile isimlendirilmiştir. Temren; aslında daha geniş bir kapsam ile mızrak ucu ve savaş

oklarına takılan sivri ve keskin bir metal parçası anlamına gelmektedir.¹ Ok için “temren” daha çok Oğuz bölgesinde “Temürğen” olarak kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi’nde ve Osmanlı Türkçesi’nde “demren” şeklinde yer almaktadır. (Yıldırım-Çiftçi, 2012: 1244)

Makalede 2016 yılı kazı sezonunda ele geçen ok uçları değerlendirilmiştir. (Çizim: 1, Fotoğraf: 2) Gevale Kalesi ok uçları tipolojisi 2013- 2015 yılları arasında tarafımızca belirlenmiştir (Şekil: 2; Aygör, 2017: 22). Mevcut tipolojiye ilave olan yeni tipler bulunduğu gibi aynı örneklerinde devam ettiği tespit edilmiştir. Örnekler seçilirken daha önce görülmeeyen yeni tiplere öncelik verilmiştir. Ayrıca örneklerin boyutları, ağırlıkları, fotoğraf ve çizimleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Temrenlerin gram ağırlıklarına özellikle yer verilmiştir. Ok uçlarında her ne kadar korozyon ve aşınma olmuşsa da ağırlıkları bilmek bir takım sonuçlara ulaşmamıza yardımcı olmuştur. Değerlendirmede Orta Çağ ok uçları üzerinden karşılaştırmalar, benzer ve farklılıklar, sorular ve sorunlar ele alınmıştır.

2.Ok Ucu Tipolojisi

Tiplerin isimlendirmesini, yatayda “temren” gövde kesitinin oluşturduğu form belirlemiştir. Tipoloji çalışmasında üç ana form olarak yassı, dörtgen ve konik tipler belirlenmiştir. Ana formların altında on farklı tip tanımlanmıştır. (Şekil: 3) Ayrıca Orta Çağ ok uçlarıyla ilgili tipoloji çalışmaları değerlendirme başlığı altında yorumlanmıştır.²

2.1.Yassı Ok Uçları

Yassı ok uçları ana iki bölümden oluşur. Bunlar gövde ve sap (iğne) kısımlarıdır. Gövdenin en üstü “baş”, temrenin en geniş yeri “omuz”, omuz ile bileziği bağlayan bölüm “bel” terimi ile isimlendirilmiştir. Gövde ile sapın birleştiği sargı sarılan yer “bilezik” olarak adlandırılmıştır. İncelediğimiz örnekler içerisinde beş adet alt tip bu grupta yer alır. Bunlar Tip 1.1, Tip 1.2, Tip 1.3, Tip 1.4, Tip 1.5, şeklinde adlandırılmıştır.

Tip 1.1: Yassı kesitli gövdesi, eşkenar dörtgen şekline yakın olup, baş kısmı sivridir. Omuz kısmı gövdenin tam ortasındaki en geniş bölümü ihtiva etmektedir. Bel kısmı hemen omuzun altında, eşkenar dörtgenin alt kollarını oluşturmaktadır. Gövde dışı

¹ Temren sözcüğü için kullanılan tanımlamalar şöyledir.

-Temren; ok ucuna takılan çelik veya fildişi malzemeden yapılan sivri parçadır. (Büngül, 1975: 32)

-Okun ucuna takılan sivri demir malzemeye “başak” veya “temren (temürğen)” adı verilir. Acemler buna “peykan” demişlerdir. (Gündüz, vd. 2010: 116)

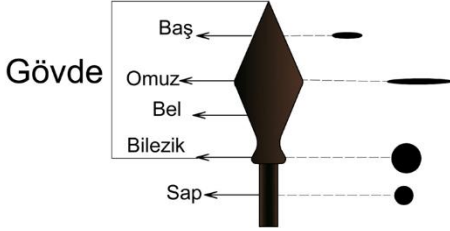
-Okun ucuna geçirilen kemik veya demir parçasıdır. (Ersoyak, 1995: 84; Yastı, 2016: 45; Köksal, 2001: 251; Çetin, 2011: 78)

-Soya, menzil, koşu ve meşk oklarının ucuna takılan kemik, fildişi veya balık dişi temrendir. Temrenin tam tersi olarak, okun ayağı soyanın içine girmektedir. (Yücel, 1999: 422)

² Okçuluk kitaplarında temrenler üç köşe, dört köşe, yuvarlak ve yassı olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Yücel ayrıca; Topkapı Sarayındaki örneklerle dayanarak üç köşe yıldız, dört köşe yıldız, çok köşeli yıldız, oval, baklava ve çatal kesitlilerin yanında; ucu üç köşe- arkası yuvarlak, ucu dört köşe- arkası yassı gibi bileşik türleri de tespit etmiştir. (Yücel, 1999: 300) Altınsapan’ın tipolojisinde (Altınsapan vd, 2015: 15) ve Yavaş’ın çalışmasında benzer örnekler kullanılmıştır. (Yavaş, 2012:119-145) Gevale Kalesi 2013-2015 yılları arasındaki ok ucu tipolojisi için bk. (Aygör, 2017: 22)

taşkın yuvarlak kesitli bir bilezik ile sonlanır. Bileziğe bağlı uzun sap daire kesitlidir. Sap bölümü okun ahşap aksamına çakılmaktadır. (Aygör, 2017: 9)

Tip 1

Katalog: Tip 1.1.1.

Buluntu Yeri: Batı Elek 28.08.2016

Ağırlık: 4 gr.

Gövde Uzunluğu: 2.7 cm.

Gövde Kalınlık: 1mm.

Gövde Genişlik: 1.2 cm.

İğne (Sap) Uzunluk: 1.6 cm.

Bilezik Kalınlığı: 5 mm.

0 1 2 3 4 5 cm.

2016

E.AYGÖR

Katalog: Tip 1.1.2

Buluntu Yeri: Doğu Elek 20.09.2016

Ağırlık: 2 gr.

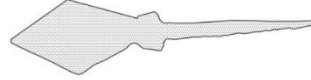
Gövde Uzunluğu: 2.2 cm.

Gövde Kalınlık: 1 mm.

Gövde Genişlik: 9 mm.

İğne (Sap) Uzunluk: 2.2 cm.

Bilezik Kalınlığı: 4 mm.

0 1 2 3 4 5 cm.

2016

E.AYGÖR

Katalog: Tip 1.1.3

Buluntu Yeri: Güney Elek 08.09.2016

Ağırlık: 3gr.

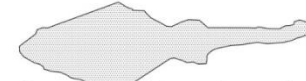
Gövde Uzunluğu: 2.8 cm.

Gövde Kalınlık: 1mm.

Gövde Genişlik: 1.1 cm.

İğne (Sap) Uzunluk: 1.4 cm.

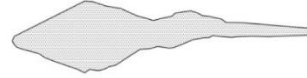
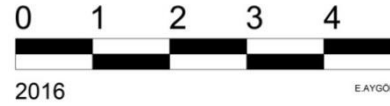
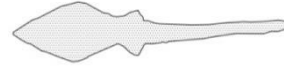
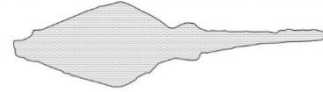
Bilezik Kalınlığı: 4 mm.

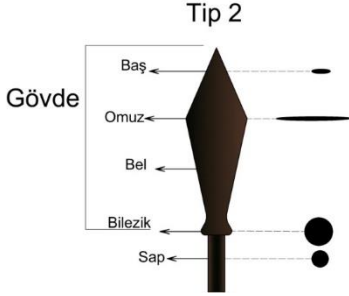
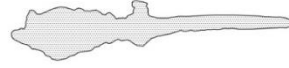
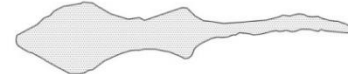
0 1 2 3 4 5 cm.

2016

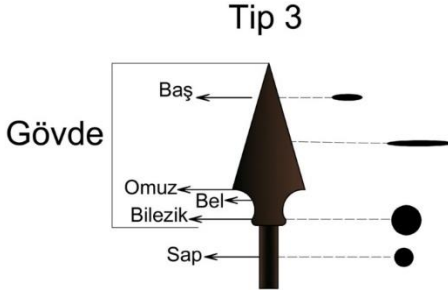
E.AYGÖR

Katalog: Tip 1.1.4.**Buluntu Yeri:** Güney Elek 08.09.2016**Ağırlık:** 2gr.**Gövde Uzunluğu:** 2.5 cm.**Gövde Kalınlık:** 1mm.**Gövde Genişlik:** 9 mm.**İğne (Sap) Uzunluk:** 1.6 cm.**Bilezik Kalınlığı:** 3 mm.**Katalog: 1.1.5.****Buluntu Yeri:** G-24 13.05.2016**Ağırlık:** 3 gr.**Gövde Uzunluğu:** 1.8 cm.**Gövde Kalınlık:** 1mm.**Gövde Genişlik:** 7 mm.**İğne (Sap) Uzunluk:** 2.2 cm.**Bilezik Kalınlığı:** 3 mm.**Katalog: 1.1.6.****Buluntu Yeri:** Doğu Elek 20.09.2016**Ağırlık:** 4 gr.**Gövde Uzunluğu:** 3 cm.**Gövde Kalınlık:** 1 mm.**Gövde Genişlik:** 1.2 cm.**İğne (Sap) Uzunluk:** 2.2 cm.**Bilezik Kalınlığı:** 4 mm.

Tip 1.2: Yassı kesitli gövde baş ile omuz arasında üçgen bir forma sahiptir. Omuz kısmı temrenin en geniş bölümüdür. Gövdenin yaklaşık 1/3'lük kısmı üçgen biçimindedir. Bel ise yaklaşık gövdenin 2/3'lük kısmını teşkil etmekte olup, ya düz ya da eğimli bir şekilde bileziğe bağlanmaktadır. Gövde dışa taşkın yuvarlak kesitli bir bilezik ile sonlanır. Bileziğin devamındaki sap yine daire kesitlidir. Sap ahşap kısıma doğrudan monte edilir. (Aygör, 2017: 9)

Katalog: 1.2.1.**Buluntu Yeri:** Batı Elek 25.08.2016**Ağırlık:** 2 gr.**Gövde Uzunluğu:** 1.8 cm.**Gövde Kalınlık:** 1mm.**Gövde Genişlik:** 6mm.**İğne (Sap) Uzunluk:** 2.2 cm.**Bilezik Kalınlığı:** 3 mm.**Katalog: 1.2.2.****Buluntu Yeri:** G-24 13.05.2016**Ağırlık:** 2gr.**Gövde Uzunluğu:** 2.4 cm.**Gövde Kalınlık:** 1mm.**Gövde Genişlik:** 8 cm.**İğne (Sap) Uzunluk:** 2.1 cm.**Bilezik Kalınlığı:** 4 mm.

Tip 1.3: Yassı kesitli gövdenin neredeyse bütünü üçgen şeklindedir. Omuz kısmı temrenin en geniş bölümüdür. Omuz ile bilezik arasında bağlantıyı sağlayan bel kısmı ya bir kıvrımla ya da doğrudan bağlanmıştır. Gövde dışa taşkın yuvarlak kesitli bir bilezik ile sonlanır. Bileziğin devamındaki sap daire kesitlidir. Sap ahşap kısma doğrudan çakılmaktadır. (Aygör, 2017: 10)

Katalog: 1.3.1.

Buluntu Yeri: 29.09.2016

Ağırlık: 10 gr.

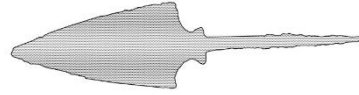
Gövde Uzunluğu: 4.6 cm.

Gövde Kalınlık: 1 mm.

Gövde Genişlik: 2 cm.

İğne (Sap) Uzunluk: 3.5 cm.

Bilezik Kalınlığı: 6 mm.

Katalog: 1.3.2.

Buluntu Yeri: Elek 01.05.2016

Ağırlık: 16gr.

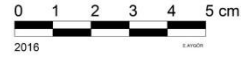
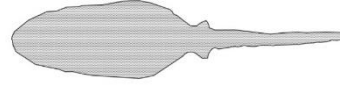
Gövde Uzunluğu: 5 cm.

Gövde Kalınlık: 2mm.

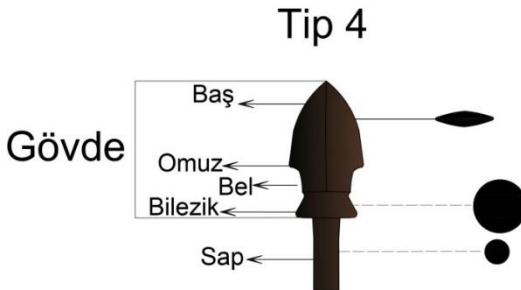
Gövde Genişlik: 2 cm.

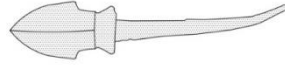
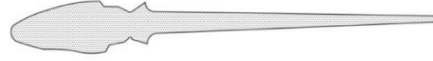
İğne (Sap) Uzunluk: 3.3 cm.

Bilezik Kalınlığı: 7 mm.

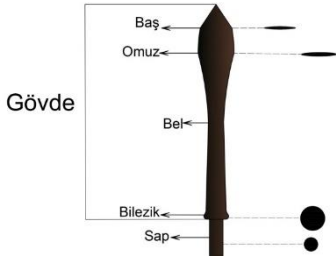
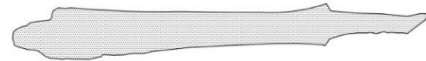

Tip 1.4: Gövdenin $\frac{3}{4}$ lük büyük bir kısmı üçgen şeklindedir. Omuz bölümünden bele geçilirken içeri doğru bir eğim verilerek bel dörtgen bir forma dönüştürülür. Bilezik dışarı taşkın dairesel bir biçimde sap (iğne) ile bağlanmıştır.

Katalog: 1.4.1.**Buluntu Yeri:** Doğu Elek 19.09.2016**Ağırlık:** 4 gr.**Gövde Uzunluğu:** 1.7 cm.**Gövde Kalınlık:** 4 mm.**Gövde Genişlik:** 7 mm.**İğne (Sap) Uzunluk:** 2.9 cm.**Bilezik Kalınlığı:** 5 mm.**Katalog: 1.4.2.****Buluntu Yeri:** Elek 06.06.2016**Ağırlık:** 5 gr.**Gövde Uzunluğu:** 2 cm.**Gövde Kalınlık:** 2 mm.**Gövde Genişlik:** 6 mm.**İğne (Sap) Uzunluk:** 4.4 cm.**Bilezik Kalınlığı:** 4mm.

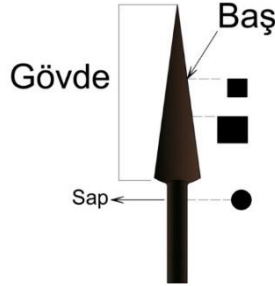
Tip 1.5: Temren baş kısmındaki sivri başlangıcından omuza kadar genişleyerek bir üçgen formunu alır. Omuz ile bileziği bağlayan bel oldukça uzun tutulmuştur. Genel görünüş itibariyle gövdesinin uzunlu ve darlığı ile diğer yassı tiplerden farklıdır. Dışa taşkın bileziği daire kesitli olup, aynı şekilli sapa bağlanmıştır.

Tip 5**Katalog: 1.5.1.****Buluntu Yeri:** Elek 05.08.2016**Ağırlık:** 8 gr.**Gövde Uzunluğu:** 5 cm.**Gövde Kalınlık:** 2 mm.**Gövde Genişlik:** 8 mm.**İğne (Sap) Uzunluk:** 1.6 cm.**Bilezik Kalınlığı:** 6mm.

2.2. Dörtgen Ok Uçları

Gövde ve sap olmak üzere iki kısımdan oluşur. Dörtgen temrenlerde gövde ve sap (iğne) bulunmasına karşın en büyük fark bileziğin yer almamasıdır. Dörtgen gövde tabanı sapa doğrudan bağlanırken bileziği gereksiz kalmıştır. Dörtgen taban okun ulaştığı yerde kırılma veya parçalanmayı engellemiş olmaktadır. Dörtgen temrenler Tip 2.1. ile izlenmektedir.

Tip 2.1: Dörtgen kesitli gövde uç kısmına doğru piramidal şekilde sivrilmiştir. Gövde bilezik olmadan doğrudan sap kısmına bağlanmıştır. Sap daire kesitlidir. Sap bölümü doğrudan ahşaba çakılır. (Aygör, 2017: 10)

Katalog: 2.1.1.

Buluntu Yeri: G-24 13.05.2016

Ağırlık: 3 gr.

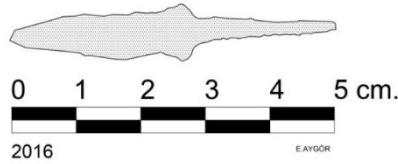
Gövde Uzunluğu: 2.6 cm.

Gövde Kalınlık: 3mm.

Gövde Genişlik: 5 mm.

İğne (Sap) Uzunluk: 2.2 cm.

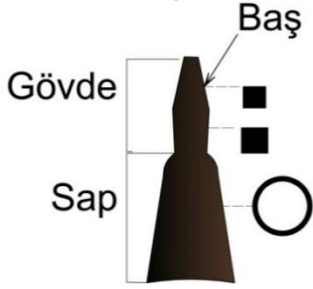
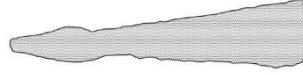
Bilezik Kalınlığı: 5 mm.

2.3. Konik Ok Ucu:

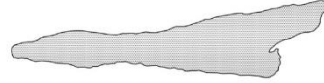
Bu grubun içerisinde Tip 3.1, Tip 3.2, Tip 3.3. ve Tip 3.4. yer alır. Konik temrenlerde ise en önemli fark gövdenin içinin boş olması ve ahşap bölümün gövdenin içerisine girmesidir.

Tip 3.1: Gövde dörtgen kesitli olup, piramidal şekilde uca doğru daralmaktadır. Gövde ve sap doğrudan birbirine bağlanmıştır. Sap kısmı tabanda içi boş koni şeklinde olup yukarı gövdeye doğru daralmaktadır. Okun ahşap kısmı koni şeklindeki sapın içerisine girmektedir. (Aygör, 2017: 11)

Katalog: 3.1.1.**Buluntu Yeri:** 01.09.2016**Ağırlık:** 8 gr.**Gövde Uzunluğu:** 2 cm.**Gövde Kalınlık:** 4 mm.**Taban Genişlik:** 1 cm.**Tüm Uzunluk:** 5.3 cm.**Koni Kalınlığı:** 1 mm.

2016

E. AYDIN

Katalog: 3.1.2.**Buluntu Yeri:** 27.07.2016**Ağırlık:** 6 gr.**Gövde Uzunluğu:** 2 cm.**Gövde Kalınlık:** 4 mm.**Taban Genişlik:** 1.1 cm.**Tüm Uzunluk:** 5 cm.**Koni Kalınlığı:** 1 mm.

2016

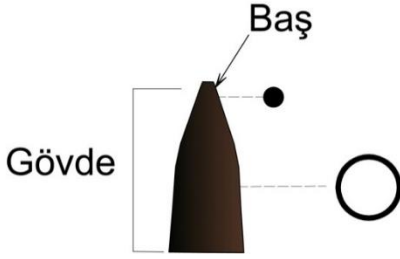
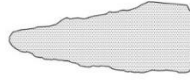
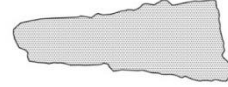
E. AYDIN

Katalog: 3.1.3.**Buluntu Yeri:** G-29 11.07.2016**Ağırlık:** 7 gr.**Gövde Uzunluğu:** 1.1 cm.**Gövde Kalınlık:** 4 mm.**Taban Genişlik:** 1.2 cm.**Tüm Uzunluk:** 5 cm.**Koni Kalınlığı:** 1 mm.

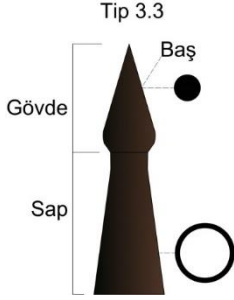
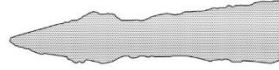
2016

E. AYDIN

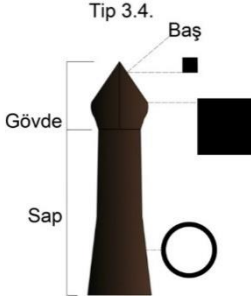
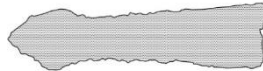
Tip 3.2: Sadece gövdeden oluşan tiptir. Tek parça gövde aynı zamanda sap görevini de yerine getirmektedir. Koni şeklindeki gövde uçta sivri olup, aşağıya doğru genişlemektedir. Aşağıdaki içi boş bölüme okun ahşap aksamı girmektedir. (Aygör, 2017: 11)

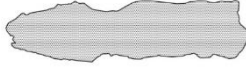
Katalog:3.2.1.**Buluntu Yeri:** Elek 14.07.2016**Ağırlık:** 5 gr.**Taban Genişlik:** 1.2 cm.**Tüm Uzunluk:** 3 cm.**Koni Kalınlığı:** 2 mm.**Katalog: 3.2.2.****Buluntu Yeri:** Elek 14.07.2016**Ağırlık:** 5 gr.**Taban Genişlik:** 1.3 cm.**Tüm Uzunluk:** 3.3 cm.**Koni Kalınlığı:** 2 mm.**Katalog: 3.2.3.****Buluntu Yeri:** Elek 16.07.2016**Ağırlık:** 9 gr.**Taban Genişlik:** 1 cm.**Tüm Uzunluk:** 3.5 cm.**Koni Kalınlığı:** 2 mm.

Tip 3.3: Gövde konik kesitli olup, piramidal şekilde uca doğru daralmaktadır. Gövde ve sap doğrudan birbirine bağlanmıştır. Sap kısmı tabanda içi boş koni şeklinde olup yukarı gövdeye doğru daralmaktadır. Okun ahşap kısmı koni şeklindeki sapın içerisine girmektedir. Diğer örneklerle göre daha ağır ve büyüktür.

Katalog: 3.3.1.**Buluntu Yeri:** 13.06.2016**Ağırlık:** 15 gr.**Gövde Uzunluğu:** 2.2 cm.**Gövde Kalınlık:** 8 mm.**Taban Genişlik:** 1.3 cm.**Tüm Uzunluk:** 5.4 cm.**Koni Kalınlığı:** 2 mm.

Tip 3.4: Gövde kare kesitli olup, piramidal şekilde başa doğru daralmaktadır. Gövde ve sap doğrudan birbirine bağlanmıştır. Sap kısmı tabanda içi boş koni şeklinde olup yukarı gövdeye doğru daralmaktadır. Okun ahşap kısmı koni şeklindeki sapın içerisine girmektedir. Ağır ve büyük örnekler arasındadır.

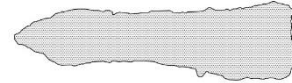
Katalog: 3.4.1.**Buluntu Yeri:** Elek 14.07.2016**Ağırlık:** 14 gr.**Gövde Uzunluğu:** 1.6 cm.**Gövde Kalınlık:** 9 mm.**Taban Genişlik:** 1.4 cm.**Tüm Uzunluk:** 5.2 cm.**Koni Kalınlığı:** 2 mm.

Katalog: 3.4.2.**Buluntu Yeri:** G-29 11.07.2016**Ağırlık:** 12 gr.**Gövde Uzunluğu:** 1.1 cm.**Gövde Kalınlık:** 1.1cm.**Taban Genişlik:** 1 cm.**Tüm Uzunluk:** 4.5 cm.**Koni Kalınlığı:** 2 mm.

0 1 2 3 4 5 cm.

2016

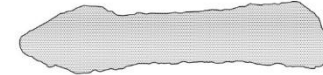
E.AYĞÖR

Katalog: 3.4.3.**Buluntu Yeri:** Elek**Ağırlık:** 12 gr.**Gövde Uzunluğu:** 1.5 cm.**Gövde Kalınlık:** 9 mm.**Taban Genişlik:** 1.1 cm.**Tüm Uzunluk:** 5.3 cm.**Koni Kalınlığı:** 2 mm.

0 1 2 3 4 5 cm.

2016

E.AYĞÖR

Katalog: 3.4.4.**Buluntu Yeri:** Elek**Ağırlık:** 10 gr.**Gövde Uzunluğu:** 1.8 cm.**Gövde Kalınlık:** 1 cm.**Taban Genişlik:** 1.1 cm.**Tüm Uzunluk:** 5.4 cm.**Koni Kalınlığı:** 2 mm.

0 1 2 3 4 5 cm.

2016

E.AYĞÖR

3.Değerlendirme

Gevale Kalesi ok uçları 2016 buluntuları tipolojisi üç ana başlık altında toplam on adet farklı tipten oluşmaktadır. Yassı ok uçları genellikle zırhsız düşman için veya avcılık ve spor amaçlı kullanılmıştır (Yücel, 1999: 300). Yassı ok uçları beş ayrı tipte ele alınmıştır. İlk üç tip daha önceki tipoloji çalışmamızdaki örneklerle benzer özellikleri taşımaktadır (Aygör, 2017: 22). Ancak Yassı ok uçlarından Tip 1. 4. ile daha önce karşılaşılmamıştır. Bu tip kesit kalınlığının fazlalığı, özenli işçiliği, omuz ve bilezik arasındaki, farklı bel formu ile dikkati çekmektedir. Tip 1.5. ile ilgili tek örneğimiz bulunmaktadır. Bu tipte de daha önce karşılaşılmamış olup, gövdesinin uzunluğu ve ince yapısıyla farklılaşmaktadır.

Dörtgen ok uçlarının kullanım alanı, zırhlı (zincirli veya plaka), metal korunaklı canlılardır (Yücel, 1999: 300). Dörtgen ok uçlarına tek örnek Tip 2.1. verilmekle birlikte, Gevale Kalesi'nin önceki yıllarda ve 2016 yılı kazılarında birçok örneği bulunan zırh delici temrenlerdir.

Konik ok uçlarında Tip 3.1. ve Tip 3.2. önceki Gevale tipolojisinde mevcut olup,(Aygör, 2017: 22) 2016 yılında bulunmaya devam etmiştir. Tip 3.1 Ucu küt veya mermi biçimli olup küçük ebatlıdır. Talimlerde, yarışmalarda ve hedef okçuluğunda kullanılmış olmalıdır (Yücel, 1999: 288-294, ;Aygör, 2017: 22). Tip 3.2 için daha önce hedef ve talim için imal edildiği söylenmiştir (Aygör, 2017: 11). Ancak hedef temreni olamayacak kadar ağır olduğu düşünülmektedir. Tip 3.3 ise daha önce karşılaşılmayan boyutu ve ağırlığının büyüklüğü ile gözlenmektedir. Aynı şekilde Tip 3.4 de daha önce çıkmamış olup, hem boyutları hem de ağırlığı ile ön plana çıkmaktadır. Tip 3.2, Tip 3.3, Tip 3.4'ün ağırlıkları, boyutları, formları açısından bir mekanizma ile doğrudan düşmana atılan temrenler olduğunu düşündürmektedir.

Önceki tipoloji çalışmamızda Gevale örneklerini Kubad Abad, Karacahisar Kale Kazısı, Konya Koyunoğlu Müzesi, Gelendost Miryakefalon Savaşı Yüzey Araştırması ok uçları örnekleri ile benzerlikleri ve farklı yönleri ortaya çıkarılmıştır. (Aygör, 2017: 22) Gevale'nin ilk ok ucu tipolojisi ile bu çalışmamızdaki tipolojinin aynı tipleri örtüşmekte olup benzer örnekleri vermektedir.

Burada yeni bilgiler ve sorunlar üzerinde durulacaktır. En önemli sorun yaş tespiti olarak durmaktadır. Gevela kazılarında elde edilen temren örneklerini, karşılaştırma yöntemiyle oldukça geniş Orta Çağ'a tarihlendirebiliyoruz. İstanbul'daki ok uçları Çalıştay'ında arkeologlar uzun süredir Roma öncesi ok uçlarının bronz malzemeden, Roma sonrasının ise demir malzemeden imal edildiği kanaatinde olduklarından söz etmişlerdir. Ancak Urartularda demir ok uçlarının varlığı, Anadolu'daki Pers katmanlarında demir zırh delicilerin bulunması ve diğer bulgular bu düşüncelerinin değişmesine neden olmuştur. Burada özellikle Orta Çağ için Alptekin Yavaş'ın arkeometri çalışmalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Onun tespitlerine göre Orta Çağ'da özellikle Kubad Abad örneklerindeki ok uçlarının dövme tekniğinde yapıldığını göstermektedir (Güder, 2017: 20). Benzer bir çalışmada Samsat Höyük'te ki zırh deliciler içinde geçerli olup dövme tekniğinde imal edilmişlerdir (Alptekin, 2017: 39). Bu teknolojiye önemli bir farklılıktır. Yavaş'a göre ok uçlarının Orta Çağ'da zırhları delebilmesi için dövme tekniğinde yapılması gerekiyordu. İstanbul Ok Uçları Çalıştay'ında Roma öncesi ok uçlarının genelinde dökme tekniğinden ve bunların kalıplarından bahsedilmiştir. Böylece Roma öncesiyle Ortaçağ arasında önemli bir farklılık yapım tekniğinde ortaya çıkmış olmaktadır. Tabi ki bu sadece iki arkeometri çalışması ile değil Orta Çağ'ın genelinde ele alınarak yaygınlaşarak sonuçlanacak bir düşüncedir.

Geniş bir dönemi kapsayacak şekilde ok uçlarını Orta Çağ'a tarihlendirmek başka bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı ile aynı Orta Çağ'da yaşayan Bizans ok uçlarının nasıl ayırt edileceği konusudur. Kütahya Kureyşler Höyük Kurtarma Kazısı Bizans ok uçlarından hem yassı tiplerin hem de dörtgen zırh delicinin Gevale ile benzerliği dikkati çekmektedir (Türktüzün, Oransay, Ünan, 2017: 34). (Şekil: 4) Aynı şekilde İzmir Başpınar Nif Dağı Kazısı MS 12.13. yüzyıla tarihlendirilen Bizans ok uçları (Baykan, 2017b: 58) (Şekil 5) kesit, görünüş, biçim ve oranları yassı ve dörtgen ok uçları hem Gevale hem de Kubad Abad ve Karacahisar ile benzerdir. Samsat Höyükte Orta Çağ'a tarihlendirilen MS 12.13. yüzyıl Selçuklu yassı ok uçları döneminin diğer örnekleri ile benzerdir. (Şekil 6) Farklı bir coğrafyada ancak kültürel ve tarihi bağları

Selçukluyla doğrudan ilişkili olan Göktürk ok uçları çeşitliliği ile dikkati çekmektedir. Göktürk ok uçlarında 6-7 yüzyıldakilerden yassı ok uçları ve İkinci Doğu Kağanlığı Dönemi 7-8 yüzyıl zırh delici³ tiplerin (Çerezci, 2017: 30) Selçuklu ile benzerlikleri görülmektedir. (Fotoğraf: 3, -,Şekil: 7) Göktürk Dönemi kurganlardan ele geçen ok uçları çok zengin bir tipoloji sunmakta olup, demir malzemeden yapılan benzeri örneklerini Selçuklu'da da görebiliyoruz.

Diğer bir sorun Gevale konik ok ucu grubunda çıkmaktadır. Bunlar içinde Tip 3.1, Tip 3.3, Tip 3.4 aynı kategoride yer almaktadır. İçlerinden sadece Gevala Tip 3.1. benzeri, Orta Çağ Karacahisar Kalesi Kazısı'nda ortaya çıkarılmış olup kullanım amacı hakkında bilgi verilmemiştir (Altınsapan vd, 2015). Gevalenin bu üç tip konik ok uçlarının benzerleri Karamattepe ve Ballicaoluk'ta saptanmış ve Nif Tip 2 örnekleri olarak adlandırılmıştır.(Baykan, 2017a: 26) (Şekil: 8) Daniş Baykan'a göre bu konik ok uçlarının ağırlığı 10-20 gr arasında değişmekte olup, ok uçları MÖ 6-4 yüzyıllara tarihlendirilmektedir. Ancak malzemenin demir olması, örnek sayısının azlığı gibi sebeplerden ötürü tarihlendirme konusunda şüphelerini dile getirmektedir. Baykan tarihlendirme ne olursa olsun bu tipin bir fırlatma mekanizması ile kullanıldığını belirtmektedir.⁴

Roma İmparatorluk Dönemi'nde ok mancınığı örneklerinin varlığı bilinmektedir (Arslan, Aybek, Durak, 2017: 63). (Şekil: 9) Alptekin Yavaş'ta Orta Çağ'da benzer ok mancınığı sistemlerinin varlığını ortaya çıkarmıştır. Bunlar Selçuklu kaynaklarında çarh/çark veya zenberek/zenbure ismiyle (tatar yayı benzeri) kundaklı yaylardır. Yavaş Samsat Höyük'te Orta Çağ'a ait bir mekanizma ile atılan kare ve baklava kesitli temren örneklerini çok sayıda incelemiştir (Yavaş, 2017: 39). Ancak örneklerin içinde hiç konik tip yoktur. (Fotoğraf: 4)

Gevale Tip 3.1 6-8 gr arasında, Tip 3.3 ve Tip 3.4 10-15 gr arasında bir ağırlığa sahiptir. Temrenler üzerindeki korozyonda hesaba katılırsa daha ağır oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu tip ok uçlarının bir mekanizma ile birlikte kullanıldıklarını düşündürmektedir.⁵ Tarihlendirmede ise doğrudan Orta Çağ diyemiyoruz. Çünkü tek benzer örneğinin bir kale kazısında elde edilmiş olması tarihlendirmeyi sorunlu hale getirmektedir.

4.Sonuç

Konya Gevale Kalesi 2016 yılına ait ok uçları buluntularından form verenleri değerlendirildiğinde yirmi beş adet örnekte on farklı tip ortaya çıkmıştır. Gevale'nin yassı ok uçları, Orta Çağ için Kubad Abad, Karacahisar, Isparta Gelendost, Konya Koyunoğlu Müzesi örnekleri ile benzerdir. Ayrıca aynı döneme tarihli (12-13. yüzyıl)

³ “Zırh Delici” olarak nitelenen ok uçları Göktürkler ile birlikte Avrasya'da yaygın hale gelmiştir. (Çerezci, 2017: 30)

⁴ Bu tip konik ok uçlarına Kubad-Abad kazılarında hiç rastlanmamıştır. Osmanlı'da bu konik tipin varlığından bahsedilmemiştir.

⁵ Korfmann'a göre Arap atıcılık eğitimini konu alan kaynaklardan yararlanarak yaptığı tespitlere göre elle gerilerek yayla atılan bir temrenin en fazla 8.3 gr ağırlığında olabileceğini belirtmektedir (Güder, 2017: 20). Ancak Yücel Osmanlı temrenleri arasında 17-18 gr. ağırlığında örneklerden bahsetmektedir (Güder, 2017: 20).

Bizans Dönemi yassı ok ucu örneklerinden Kütayha Kureyşler Höyük ve İzmir Başpınar Nif Dağı buluntularıyla örtüşmektedir. Hatta Göktürk Dönemi demir malzemeden yassı ok uçlarının benzerliği de görülmektedir. Dörtgen ok uçlarının Orta Çağ için benzerlerini ise Kubad Abad, Karacahisar, Samsat örneklerinde görmekteyiz. Göktürk dönemi zırh delici temrenlerinin benzerlerini Selçukluda görmemizin yanında form olarak Göktürk Dönemi zırh delicileri daha zengin örnekler sunmaktadır. Ayrıca her iki tip, Yücel'in savaş temrenleri ayırımındaki iki örnekten dört köşe ve yassı tiplere uygundurlar.

Konik ok uçlarından Gevela'nın 2016 Tip 3.1. örnekleri, Orta Çağ için sadece Karacahisar'ın Tip 5B formları ile örtüşmektedir. Ancak bu tipin MÖ 6-4 arasına tarihlenen örnekleri Nif Dağı kazılarında ele geçmiş olup, arkeologlar ok mancınığı düzeneği ile kullanıldıklarını iddia etmektedir.

Gevale 'de 2016 yılında Tip 3.2. tespitimiz ise daha önce yine 2013-2015 yıllarında Gevale'de bulunan; diğer yayınlarda ve çalışmalarda görülmeyen bir forma sahiptir. Büyük bir ihtimalle hedef okçuluğunda spor veya talim amaçlı kullanılmış olmalıdırlar.

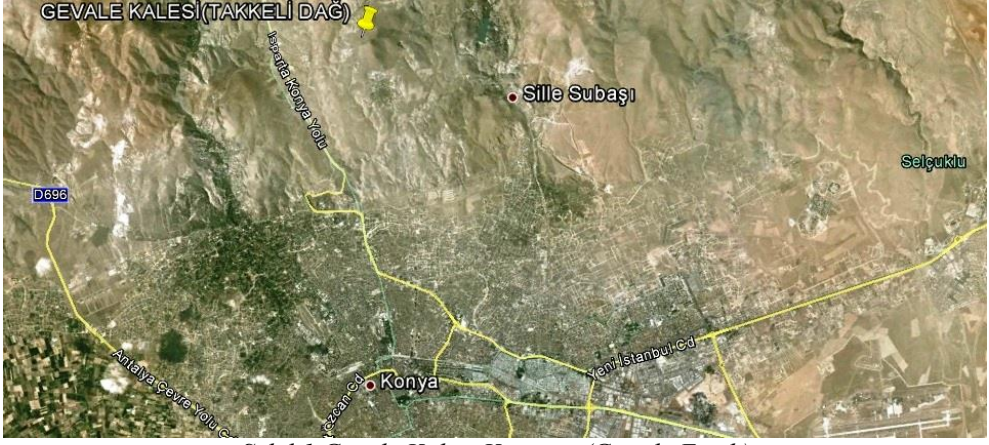
Tip 3.3 ve Tip 3.4 ise benzerine diğer Orta Çağ ok uçları içerisinde rastlanmayan bir örnek olup, Tip 3.1. benzemekte ancak daha geniş ve ağır örneklerdir. Bir fırlatma düzeneği ile atılmış olabileceklerini düşündürmektedir.

Daha önce belirtildiği gibi tipoloji oluşturulurken ok uçlarının yatay gövde kesitlerinin şekline göre bir tasnif yapılmıştır. Ok uçları ile ilgili tipolojilerde de benzer bir uygulama söz konusudur. Yassı ve dörtgen tipler Yücel'de, Yavaş'ta Altınsapan'da vardır. Ancak terminoloji ile ilgili sıkıntılar bulunmaktadır. Temrenin bölümlerinin isimlendirilmesinde farklı terimler yer almaktadır. Orta Çağ için risalelerde, yazılı eserlerde geçen, geleneksel bir terminolojinin oluşturulması uygun olacaktır. Ancak konik ok uçlarının Orta Çağ için Gevale ve sadece Karacahisarda görülmesi; konik temrenlere Türk-İslam dönemi yazılı kaynaklarında yer verilmemesi hem tipolojinin hem de terimlerin adlandırılmasında sorunlar yaratmaktadır.

Çalışmayla ortaya çıkan, MS 12-13. yüzyıl Bizans ile Selçuklunun Kubad Abad, Gevale, Samsat Höyük Orta Çağ katmanı 12-13. yüzyıl ok ucu örneklerinin birbirine çok benzemesi oldukça anlamlıdır. Günümüzde savaş teknolojisini elde etme ve kullanmada devletlerin nasıl yarıştığı ve benzer ürünler ortaya koyduğu düşünülürse, Orta Çağ içinde aynı durumun söz konusu olduğu görülmektedir.

Kaynaklar

- Altınsapan, Erol, v.d, (2015). “Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazısında Bulunan ve Form Veren Ok Uçları Üzerine Tipoloji Denemesi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, (13), Haziran 2015, s. 1-15.
- Arslan, Burak-Aybek, Serdar-Durak, Ebru,(2017). “Metropolis’te Bulunan Ok Uçları”, *MASROP*, 9, (13) Nisan 2017, s.54-73
- Aygör, Erkan,(2017). “ Konya Gevale Kalesi Kazılarında Bulunan Ok Uçlarının Değerlendirilmesi”, *MARSOP*, 11, (16), Nisan 2017, s.7-24.
- Baykan, Daniş, (2017a). “Nif Dağı Kazısı Karamattepe Balıcaoluk’ta Bulunan Ok Uçları”, *MASROP*, 9, (12), Nisan 2017, s.18-40.
- Baykan, Daniş ,(2017 b). “Nif Dağı Başpınar Kazılarında Ele Geçen Ok Uçları”, *MASROP*, 10, (15), 2017, s.54-62.
- Bir, Atilla- Kaçar, Mustafa- Acar Şinasi, (2006). *Türk Menzil Okçuluğu, Yay ve Okları, Osmanlı Bilimi Araştırmaları VIII* (1).
- Büngül, Rüştü, Nurettin, (1975). “Ok” *Eski Eserler Ansiklopedisi*, 2, Tercüman Binbir Eser 95.
- Çerezçi Oktay Özlem Jale, (2017). “Göktürk Devri Ok Uçları”, *MASROP*, 11, (16), Nisan 2017, s.25-44.
- Çetin, Altan, (2011). “Memluk Devletinde Okçuluk”, *Gazi Türkiyat*, 9, Ankara, s.67-86.
- Çoruhlu, Tülin, (2011). “2006-2009 yılları Ani kazıları metal buluntularının değerlendirilmesi”, *XIV. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Kömen Yayınları, Konya, s. 139-154.
- Ersoyak, Hakkı, İsmail, (1995). “Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1, s.84-95
- Güder, Ümit – Yavaş, Alptekin – Yalçın, Ünsal,(2015). “Anadolu Selçuklu Dönemi Demir Aletlerin Üretim Yöntemleri”, *Turkish Studies*, 9, (10), Ankara, s.193-212
- Güder, Ümit, (2017). “ Ortaçağ Demir Temren Örneklerinin Sertlik Değerleri ve Sertleşme Yöntemleri” *MASROP*, 8, (10), Nisan 2017, s.18-25.
- Gündüz , Gökhan, vd, (2010). “Türlerde Ahşap Ok Yapımı”, *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 12, (17), s.111-122.
- Köksal, Fatih, Mehmet, (2001). “Divan Şiirinde Okçuluk Terimlerine Ekler, *TÜBİAR*, (10), s.234-253.
- Türktüzün, Metin- Oransay, Alptekin,-Ünan Serdar, (2017).“Kütahya Müze Müdürlüğü Kurtarma Kazılarında Ele Geçen Ok Uçları”, *MASROP*,10, (14), Nisan 2017, s.22-34
- Ünsal, Yücel, (1999). *Türk Okçuluğu*, Ankara.
- Yastı, Mehmet, (2016). *Okçuluğun İlkeleri Umdetü’l- Mütenazilin*, Konya.
- Yavaş, Alptekin, (2012) . “First Records On Anatolian Seljuk Arrowheads (In The Light of Kubad-Abad Palace Specimens)”, *Iib International Refereed Academic Social Sciences Journal*, 3, (04), 119-145.
- Yavaş, Alptekin, (2017). “Samsat Höyük Ortaçağ Temrenleri Konusunda İlk Tespitler”, *MASROP*,10, (15), Nisan 2017, s.35-53.
- Yıldırım, Talip –Çiftçi, Musa ,(2012). “Divan-ü Lügati’t Türk’t e Yer Alan Eşya Adları”, *Turkish Studies*,7, (2), Ankara, s.1229-1249.

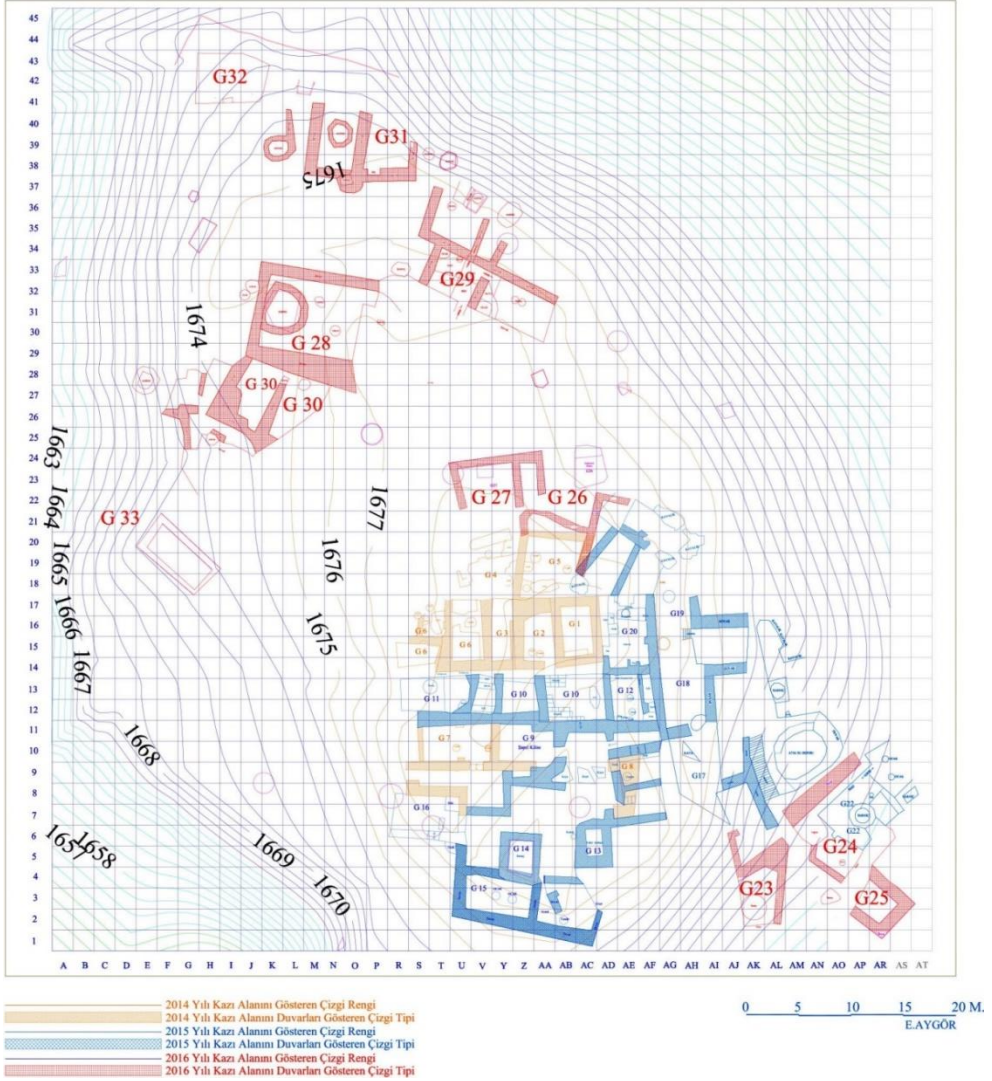
Şekil 1. Gevale Kalesi Konumu (Google Earth)

Fotoğraf 1: Takkeli Dağ Genel Görünüş

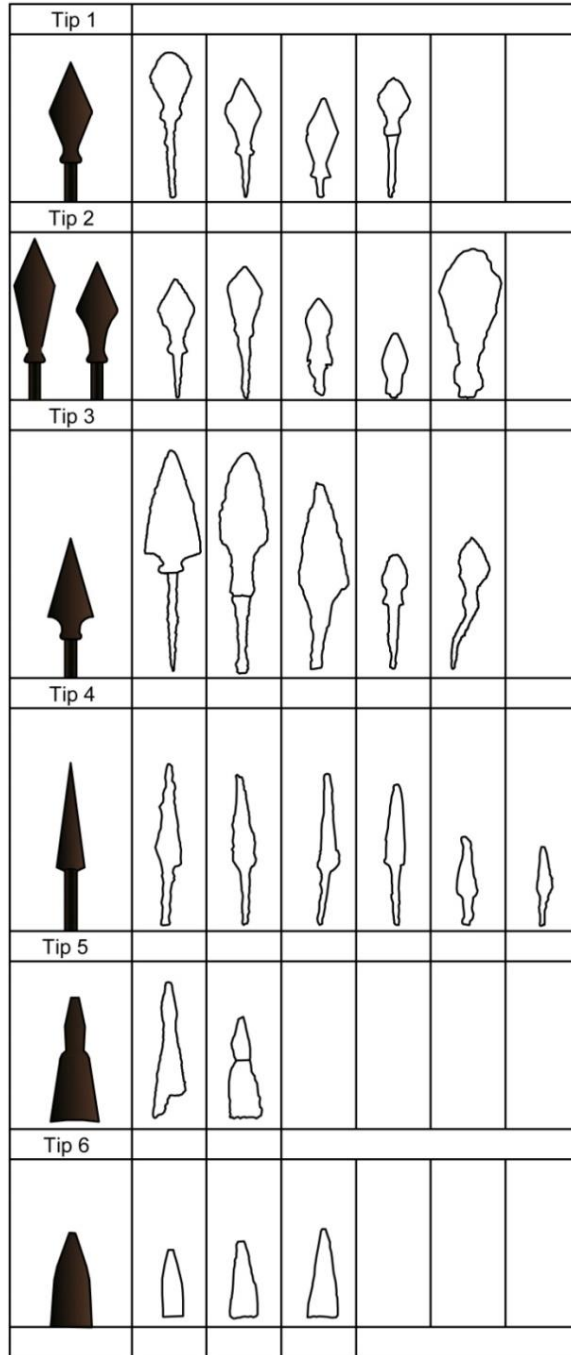
GEVELA KALESİ ZİRVE NOKTASI (YERLEŞİM YERİ) GRIDLENMİŞ HARİTASI VE 2014-2016 YILI KAZI ALANI

Çizim 1: Konya Gevale Kalesi 2014-2016 Kazı Alanı

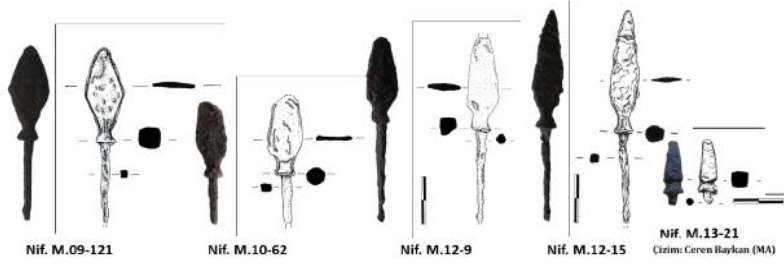

Fotoğraf 2: Gevale Kazı Alanı 2016 Yılı Hava Fotoğrafı

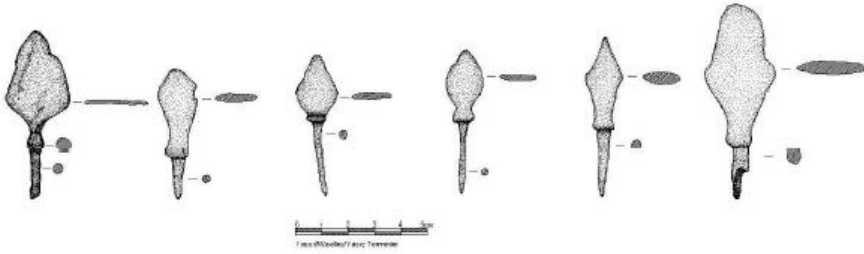

Şekil 2: Gevale Kalesi 2013-2015 Yılları Ok Ucu Tipolojisi (E.AYGÖR)

1.YASSI OK UÇLARI					2.DÖRTGEN OK UÇLARI	3.KONİK OK UÇLARI			
Tip 1.1	Tip 1.2	Tip 1.3	Tip 1.4	Tip 1.5	Tip 2.1	Tip 3.1	Tip 3.2	Tip 3.3	Tip 3.4

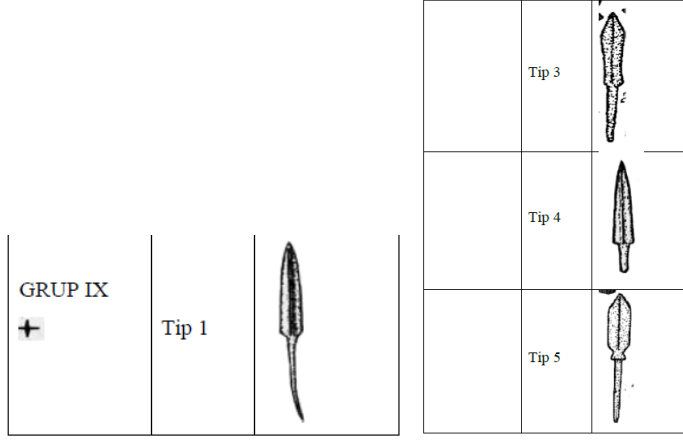
Şekil 5: İzmir, Başpınar Nif Dağı Kazılarında bulunan Orta Çağ'a tarihlendirilen (12-13. yy) Bizans dönemi yassı ok uçları (D. Baykan)

Şekil 6: Samsat Höyük Selçuklu Dönemine Tarihlendirilen Yassı Ok Uçları (A. YAVAŞ)

Fotoğraf 3: Göktürk Dönemi Yassı Ok Ucu (J.Ö.O. Çerezci)

Şekil 7: Göktürk Dönemi Zırh Delici Dörtgen Ve Baklava Dilimi Ok Uçları Çizimleri (J.Ö.O. Çerezci)

Şekil 8: Karamattepe ve Balıcaoluk Konik Ok Uçları (D. Baykan)

Şekil 9: Roma İmparatorluk Dönemi Ok Mancınığı (B. Aslan)

Fotoğraf 4: Samsat Höyük Orta Çağ'a Tarihlendirilen Dörtgen Kare Kesitli Büyük Çarh İle (Mekanizma İle Atılan) Ok Uçları (A. Yavaş)